

Když práce bolí

13.4.2026 - | Městská část Praha 7

Bouřlivý a rychlý vývoj pražských předměstí v druhé polovině 19. století je neodmyslitelně spjat s rozvojem průmyslu. Karlín, Smíchov nebo Holešovice-Bubny se tak během několika dekád proměnily z prakticky venkovských osad v moderní, vysoce industrializovaná města s mnoha desítkami tisíc obyvatel. Samozřejmě rozvoj továren s sebou přinesl i nemálo problematických aspektů a život jejich zaměstnanců často býval skutečně oním pověstným bojem o holé přežití.

Nízké mzdy, dlouhá pracovní doba a nevhodné pracovní podmínky neodmyslitelně patřily k životu většiny dělníků. Práce v továrně s sebou nesla i dnes často opomíjené nebezpečí. Vzhledem k prakticky neexistujícím opatřením v oblasti bezpečnosti práce docházelo poměrně často k pracovním úrazům, které nezřídka končily tragicky. Je zřejmě namístě upozornit čtenáře, že některé z případů popsanych na následujících řádcích jsou skutečně drastické.

Úrazy spojené s výkonem zaměstnání se samozřejmě nevyhýbaly ani naší Praze 7. Není divu, už koncem 70. let 19. století působily na území Prahy 7 více než tři desítky továrních provozů a jejich počet stále narůstal. Holešovice-Bubny lákaly investory především díky své poloze a faktu, že zejména oblast dnešních dolních Holešovic byla prakticky nezastavěná, bylo zde tedy dost místa pro vznik průmyslových areálů.

Nejstarší zdejší provozy ovšem fungovaly v oblasti Bubnů, jednou z nich byla továrna na výrobu klobouků bratří Böhmlů, která se nacházela zhruba v místech budovy bývalých Elektrických podniků.

Podobně jako u jiných oblastí i v textilním průmyslu lze vystopovat, respektive stanovit zranění typická pro tento obor. Součástí výrobního procesu při výrobě prádla totiž bývalo žehlení produktů nebo jejich součástí (například límců apod.), které se provádělo ve strojích s obřími pohyblivými se válci. O tom, že stačila chvilka nepozornosti a neštěstí bylo na světě, svědčí i událost z počátku března 1886: „V továrně bratří Böhmlů na zhotovování klobouků v Bubnech zaměstnaná 17letá dělnice Marie Hejduková dostala se včera tak nešťastně mezi 2 válce, že jí byly prsty levé ruky rozmačkány. Byla dopravena do všeobecné nemocnice.“ K prakticky totožným zraněním docházelo i v nechvalně proslulé tzv. Josovce – továrně na výrobu košil Joss a Löwenstein, která stávala na rohu dnešních ulic Milady Horákové a Františka Křížka.

Hororové scény

Nemálo tragických událostí se odehrálo i v provozech, které byly ve své době pro Prahu 7 nejtypičtější – v továrnách na výrobu strojů, kde docházelo často k manipulaci s velkými a těžkými ocelovými polotovary či již hotovými výrobky. V prosinci 1913 spouštěli dělníci v bubenské továrně na stroje Julius Carow z jeřábu železnou traverzu o hmotnosti dvě tuny. Na jeřábu stál ve výšce osm metrů zámečník Ludvík Volf, který klikou reguloval pohyb železa. Ve chvíli, kdy se traverza dotkla země, chtěl Volf spouštění zastavit. Roztočená klika jej ale udeřila do hlavy a nešťastného zámečníka shodila z jeřábu. Kombinace úderu a pádu z velké výšky se stala Volfovi osudnou. Jeřáb sehrál tragickou roli i při nehodě, která se stala ve firmě Novák a Jahn v lednu 1901. Dělníci zde dokončovali montáž zinkového cukrovarnického kotle, který měl být složen ze svých částí. Polovina kotle vážící 1,3 tuny byla zavěšena na jeřábu na háku. Ten byl ovšem nedostatečný na takovou hmotnost a při spouštění praskl. Naneštěstí zasáhla padající část kotle dvačtyřicetiletého dělníka Josefa Dohnala do hlavy, „která mu byla rázem roztříštěna“, což způsobilo okamžitou smrt. Při incidentu byli zraněni, byť lehce, další dva dělníci ze strojírny. Ve zprávě o neštěstí se píše o

zodpovědnosti za nehodu, jež byla údajně „zaviněna trestuhodnou nedbalostí těch, kteří na práci tu měli dohlížet“.

Řada nehod byla způsobena v minulosti hojně používaným systémem tzv. transmisního pohonu, kdy, zjednodušeně řečeno, jeden centrální zdroj (nejčastěji motor) poháněl prostřednictvím přenosu energie přes systém hřídelů a řemenic několik strojů. Pohyb kolem rychle se točících hřídelů a řemenic vyžadoval maximální opatrnost. Často ale docházelo k tragickým kolizím, jako tomu bylo například předposlední prosincový den roku 1914 v továrně na kožené zboží Štědrý a spol. v Rohanské ulici (dnes Komunardů). Co se přesně stalo, popsal ve své zprávě deník Právo lidu: „Mladá tovární dělnice, 18letá Klára Budíková z Mozartovy ulice na Smíchově, byla transmisním pohonem zachycena za copy svých vlasů tak mocně, že byla stržena do strojního zařízení, těžce na hlavě zraněna a v pravém slova smyslu skalpována. Bylať jí značná část vlasů, ve vrkoče spletených, stržena i s kůží, takže nešťastné děvče hrozně bylo zohaveno a upadlo v bezvědomí. Jeho zoufalým výkřikem, který přehlušil i značný hluk panující v továrně, vzrušení dělníci a dělnice přichvátali k místu neštěstí a po delší chvíli, kdy byly stroje zastaveny, podařilo se jim vyprostiti posléze nešťastné děvče ze strojů.“ Dívka sice hororovou scénu přežila, ale těžko si představit, jak vypadal její další život.

Některé případy působí z dnešního pohledu až komicky, i když pro jejich aktéry se samozřejmě nejednalo o žádnou legraci. Například v únoru 1901 se dva cidiči Karel Jansa a Josef Budil vydali čistit stoky do Veverkovy ulice. Po otevření poklopu se Jansa spustil do kanálu, přičemž si svítil zapálenou svíčkou (!). Těžko říct, zda si byl vědom rizika manipulace s otevřeným ohněm v místech, kde se běžně hromadí plyny. Každopádně tentokrát se risk nevyplatil, ulicí se ozvala rána, nešťastný čistič skončil v nemocnici s popáleným obličejem a rukama. Velice nebezpečná situace spojená s výbuchem nastala i v srpnu 1928 v továrně Osram (později Tesla) v dnešní Jankovcově ulici. Během dopolední směny, v době, kdy se zde nacházela přibližně stovka dělníků a dělnic, tu vybuchl kotel s vodíkem a dusíkem. Naštěstí nedošlo k žádné závažné újmě na zdraví – pouze čtyři zaměstnanci byli ošetřeni v důsledku prodělaného „nervového otřesu“.

Doslova magnetem na nebezpečné situace spojené s prací bylo angažmá na nádraží či obecně na železnici, v případě Prahy 7 se jednalo o rozlehlé bubenské nádraží. Z celé řady větších či menších nehod, které se zde odehrály, jmenujme tragédii, k níž zde došlo v srpnu 1894. Strojvedoucí Josef Stránský se z neznámého důvodu pohyboval v kolejišti a byl zachycen parním strojem, který mířil do výtopny buštěhradské dráhy. Následky byly tragické – Stránského zohavená mrtvola ležela ještě desítky minut na zdejší hlavní koleji, než se na místo dostavila vyšetřovací komise.

Všechny pojistit

Uvedené příklady pracovních úrazů jsou opravdu jen malým fragmentem, skutečně neuplynul týden, aby se v denním tisku neobjevila zpráva o nějakém neštěstí v některém podniku v Praze 7. Bohužel řada pracovních úrazů a nehod a zejména jejich následky měly vliv na další možnosti postižených získat odpovídající zaměstnání. Tento stav se samozřejmě odrazil i v ekonomické situaci postižených rodin. Toho si byla vědoma i rakouská vláda pod vedením ministerského předsedy Eduarda Taafeho (ve funkci v letech 1879–1893). Konzervativce Taafe byl v obecné rovině proti sdružování dělníků v oborových organizacích a k jejich požadavkům se stavěl velice rezervovaně. Na druhé straně jeho vláda přijala v letech 1882–1888 celou řadu zákonů, jež postavení dělnictva objektivně zlepšily. Jedním z nich bylo zavedení povinného úrazového pojištění, k jehož správě byla zřízena zvláštní instituce, Úrazová pojišťovna dělnická (na území dnešního Česka fungovaly dvě pobočky – v Praze a v Brně).

Nový zákon ukládal každému podnikateli a živnostníkovi přihlásit některé své zaměstnance do tohoto systému. Rozhodující pro povinnost úrazového pojištění byl druh práce a rizika z něj plynoucí. Jednotlivá zaměstnání byla rozdělena podle nebezpečnosti do dvanácti tříd a od této kategorizace se

odvíjela výše pojistného – pochopitelně čím větší riziko, tím větší pojistné. Částku za pojištění platil z 90 % zaměstnavatel, zbývající desetinu pak dělník. Sazba pojistného pro nejnebezpečnější práce se pohybovala kolem 8 % ze mzdy, což je poměrně hodně. Není proto divu, že celý systém nabíhal pomalu, zejména vzhledem k neochotě továrníků a živnostníků své zaměstnance do systému přihlásit.

Každopádně zákon přesně stanovil plnění pro případ, že zaměstnanec utrpí zranění nebo zahyne během výkonu zaměstnání. Například v případě trvalé ztráty schopnosti práce mohl postižený dělník získat maximálně 60 % dosavadní mzdy. Vyplácení náhrad se často stávalo předmětem dohadování mezi pojišťovnou a postiženými, respektive zaměstnavateli. Tyto spory řešil zvláštní rozhodčí soud a průběh a výsledky těchto řízení se promítaly i do změn a úprav samotného zákona o pojištění. Pro představu o agendě pojišťovny: v roce 1912 bylo nahlášeno 26 665 pojistných událostí, tedy úrazů. Pojišťovna v té době také vyplácela téměř 3000 vdovských důchodů a 2500 dětských (sirotčích) rent.

K činnosti Úrazové pojišťovny dělnické lze také zmínit dvě zajímavosti. Poměrně slušnou kariéru v ní udělal slavný spisovatel Franz Kafka, který zde pracoval od roku 1908 až do svého penzionování v létě 1922. V meziválečném období si pojišťovna vybrala jako místo pro své nové sídlo Prahu 7 – v roce 1929 otevřela reprezentativní budovu vystavěnou dle návrhu architekta Jaroslava Rösslera na vltavském nábřeží. Později zde sídlila Státní plánovací komise (odtud dosud používaná přezdívka „Pláňák“), později zde našla své útočiště i radnice Prahy 7, dnes slouží objekt jako sídlo finančních úřadů.

<https://www.praha7.cz/kdyz-prace-boli>